

มหัศจรรย์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ଂ

มนุษยธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ISBN 978-616-348-608-0

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระวันรัต

พระเทพปริยัติวิมล

กองบรรณาธิการ

พระราชมนู

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์

รศ.สุเชาวน์ พลอยขุม

ผู้จัดพิมพ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพสมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ผู้อุปถัมภ์การพิมพ์

พระราชมนูและคณะศรัทธา

นิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่น ๕๖

บริษัท ที.ที. ทองทิพย์ เซอร์วิส จำกัด

พิมพ์ที่

คำนำ

นับแต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ล้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ และเชิญพระศพมาประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้มีพุทธศาสนิกชนและสาธุชนมาถวายความเคารพพระศพเป็นจำนวนมาก ทั้งกลางวันและกลางคืนต่อเนื่องมาตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้ แสดงถึงพระบารมีธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระูปที่ปกแผ่ไปยังพุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่าและแสดงถึงความเคารพนับถือที่พุทธศาสนิกชนและสาธุชนทุกหมู่เหล่ามีต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระูป อันเป็นแรงบันดาลใจให้บุคคลเหล่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ใกล้ไกลเพียงไร ก็ตั้งใจเดินทางมาถวายความเคารพพระศพอย่างเนืองแน่นต่อเนื่อง ด้วยความสำนึกในพระเมตตาคุณและพระกรุณาคุณของเจ้าพระคุณสมเด็จพระูป

เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและสาธุชนผู้มาถวายความเคารพพระศพได้มีสิ่งอนุสรณ์ อันเนื่องด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระูป ไว้เป็นที่ระลึกและปลื้มปิติ ทางวัดบวรนิเวศวิหารจึงได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระูป พร้อมด้วยพระรูปน้อมถวายพระกุศลและแจกเป็นปฏิการแก่ทุกท่าน ดังที่ปรากฏอยู่ในมือของท่านทั้งหลายบัดนี้

วัดบวรนิเวศวิหาร

มกราคม ๒๕๕๗

พระประวัติ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก
(สวทตฺตมมหาเถร เจริญ คุชวัตร)

เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชยาวนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา คือ ๒๔ ปี

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นวันคล้ายวันประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษาบริบูรณ์ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่เจริญพระชนมายุยิ่งยืนนานกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ ในอดีตที่ผ่านมา ทั้งทรงดำรงตำแหน่งต่างๆ ทางคณะสงฆ์ยาวนานกว่าพระองค์อื่นๆ คือ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๕ ปี ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๕๒ ปี นับเป็นบุญบารมีในทางปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งยากที่จะมีเป็นสาธารณะแก่บุคคลทั่วไป

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ นามสกุล คชวัตร ทรงมีพระ
ชาติภูมิ ณ จังหวัดกาญจนบุรี ประสูติเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ.
๒๔๕๖ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา
ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติ-
ธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชนมายุครบอุปสมบท จึงกลับ
ไปอุปสมบทที่วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี และทรงจำพรรษา ณ
วัดเทวสังฆาราม ๑ พรรษา แล้วจึงกลับมาทรงทำทัฬหีกรรม คือ
ทรงอุปสมบทซ้ำ ณ วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณ-
วงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ประทับอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ
วัดบวรนิเวศวิหารตลอดมา จนกระทั่งสอบได้เป็นเปรียญธรรม ๙
ประโยค เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๔

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงสมณศักดิ์มา
โดยลำดับดังนี้ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้น
ราช และพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระโศภนคณา-
ภรณ์ ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวราภรณ์ ทรงเป็น
พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระสาสนโสภณ ทรงเป็นสมเด็จพระ
พระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร และทรงได้รับพระราชทาน
สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณ-
สังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ทรงมีพระอริยาศัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเบญญ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน และ สันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี กระทั่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ทรงเห็นว่า จะเพลิดในการศึกษามากไป วันหนึ่ง ทรงเตือนว่า ควรทำกรรมฐานเสียบ้าง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเริ่มทำกรรมฐานมาแต่บัดนั้น และทำตลอดมาอย่างต่อเนื่อง จึงทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงภูมิธรรม ทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่อยู่เสมอ เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนะกว้างขวาง ทันทต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และทรงนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากได้อย่างสมสมัย เหมาะแก่บุคคลและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน และทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนาทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในด้านการศึกษา ได้ทรงมีพระดำริทางการศึกษาที่กว้างไกล ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมาแต่ต้น ทรงริเริ่มให้มีสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อฝึกอบรมพระธรรมทูตไทย ที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรก ที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มจากทรงเป็นประธานกรรมการ

อำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศเป็นรูปแรก เสด็จ
ไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีเปิดวัดไทยแห่งแรกในทวีปยุโรป คือวัด
พุทธทิพย์ ณ กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร ทรงนำพระพุทธศาสนา
เถรวาทไปสู่ทวีปออสเตรเลียเป็นครั้งแรก โดยการสร้างวัด
พุทธรังษีขึ้น ณ นครซิดนีย์ ทรงให้กำเนิดคณะสงฆ์เถรวาทขึ้นใน
ประเทศอินโดนีเซีย ทรงช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศ
เนปาล โดยเสด็จไปให้การบรรพชาแก่ศากยกุลบุตรในประเทศเนปาล
เป็นครั้งแรก ทำให้ประเพณีการบวชฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเนปาล
ยุคปัจจุบัน ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม
สหรัฐอเมริกา ทรงเจริญศาสนไมตรีกับองค์คาโกลามะ กระทั่งเป็น
ที่ทรงคุ้นเคยและได้วิสาสะกันหลายครั้ง และทรงเป็นพระประมุข
แห่งศาสนจักรพระองค์แรกที่ได้รับทูลเชิญให้เสด็จเยือนสาธารณรัฐ
ประชาชนจีนอย่างเป็นทางการในประวัติศาสตร์จีน

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นนักวิชาการ
และนักวิเคราะห์ธรรมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า
ธัมมวิจยะ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมนั้นสามารถประยุกต์ใช้กับ
กิจกรรมของชีวิตได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด
ทรงมีผลงานด้านพระนิพนธ์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
จำนวนกว่า ๒๐๐ เรื่อง ประกอบด้วยพระนิพนธ์แสดงคำสอนทาง
พระพุทธศาสนาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง รวมถึงความ
เรียงเชิงศาสนคดีอีกจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีคุณค่าควรแก่การศึกษา
สถาบันการศึกษาของชาติหลายแห่งตระหนักถึงพระปรีชาสามารถ

และคุณค่าแห่งงานพระนิพนธ์ ตลอดจนพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ
จึงได้ทูลถวายปริญญาคุณฐิบัณฑิตกิตติมศักดิ์เป็นการเทิดพระเกียรติ
หลายสาขา รวม ๑๓ มหาวิทยาลัย

นอกจากพระกรณียกิจตามหน้าที่ตำแหน่งแล้ว ยังได้ทรง
ปฏิบัติหน้าที่พิเศษ อันมีความสำคัญยิ่งอีกหลายวาระ กล่าวคือ
ทรงเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ปัจจุบัน เมื่อครั้งทรงพระผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ พร้อมทั้งทรง
ถวายความรู้ในพระธรรมวินัย ตลอดระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช
ทรงเป็นพระราชกรรมาจากราจารย์ ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงผนวช
เป็นพระภิกษุ เมื่อพ.ศ. ๒๕๒๑

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ไม่เพียงแต่สร้างศาสน-
ธรรม คือคำสอนมอบไว้เป็นมรดกธรรมแก่พุทธศาสนิกชนและแก่มโลก
เท่านั้น แต่ยังได้ทรงสร้างวัตถุธรรมอันนำสุขประโยชน์สู่ประชาชน
ทั่วไป มอบไว้เป็นมรดกของแผ่นดินอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ
วัดญาณสังวราราม จลบุรี วัดรัชดาภิเษก กาญจนบุรี วัดวังฟูไทร
เพชรบุรี วัดล้านนาญาณสังวราราม เชียงใหม่ พระบรมธาตุ
เจดีย์ศรีนครินทราสถิติมหาสันติคีรี เชียงราย โรงพยาบาลสมเด็จพระ
ปิยมหาราชรมณียเขต กาญจนบุรี ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ใน
โรงพยาบาล และโรงเรียนในถิ่นทุรกันดาร ๑๙ แห่ง โรงพยาบาลสมเด็จพระ
สังฆราช พระองค์ที่ ๑๙ ท่าม่วง กาญจนบุรี ตึกกวีรญาณวงศ์
ตึกกวีรญาณ สามีศรีพยาบาล ตึก ภปร ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต กาญจนบุรี และวัดไทยใน
ต่างประเทศอีกหลายแห่ง

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงดำรงตำแหน่งหน้าที่
สำคัญทางการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ มาเป็นลำดับ เป็นเหตุให้ทรง
ปฏิบัติพระกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ประเทศชาติ และ
ประชาชน เป็นอเนกประการ นับได้ว่าทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรง
เพียบพร้อมด้วยอัครสมบัติและปรกติปฏิบัติ และทรงเป็นครูฐานี-
บุคคผลของชาติ ทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักร

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นที่เคารพ
สักการะตลอดไปถึงพุทธศาสนิกชนในนานาประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทาง
รัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ จึงได้ทูลถวายตำแหน่ง
อภิธมหารัฐครู อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดแห่งคณะสงฆ์เมียนมาร์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ และที่ประชุมผู้นำสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้ทูลถวายตำแหน่ง พระประมุขสูงสุดแห่ง
พระพุทธศาสนาโลก

ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ พระสุขภาพของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ
ญาณสังวรลดถอยลง เนื่องจากทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น
ไม่อำนวยให้ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจต่างๆ ได้โดยสะดวก จึงเสด็จ
เข้าประทับรักษาพระองค์ ณ ตึกกสิกรรม ตามัคคีพยาบาล โรง
พยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๔๓ ในช่วงแรกๆ ยังเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดบวร-
นิเวศวิหาร เป็นระยะๆ ครั้งละ ๓-๔ วัน และเสด็จไปสดับพระ

ปาดิโมกษ์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันธรรมสวนะเดือน
เพ็ญและเดือนดับ กระทั่งพระสุษฐาภีไม่อำนวย คณะแพทย์ผู้ถวาย
การรักษาพยาบาลจึงกราบทูลให้ขจัดการเสด็จไปสดับพระปาดิโมกษ์
ดังกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

ถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระอาการประชวร
โดยทั่วไปทรุดลง คณะแพทย์จึงได้ถวายการผ่าตัดพระอ้นตะ (ลำไส้)
และพระอ้นตุณ (ลำไส้เล็ก) หลังการผ่าตัด ทรงมีพระอาการทั่วไป
เป็นที่พอใจของคณะแพทย์ ถึงวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
เริ่มมีพระอาการความดันพระโลหิตลดลง แต่มีการกระตือรือร้นเป็น
ระยะๆ กระทั่งถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ความดัน
พระโลหิตลดลงถึง ๒๐ และคงตัวอยู่ระยะหนึ่ง ถึงเวลา ๑๙.๓๐ น.
ความดันพระโลหิตลดลงถึง ๐ ในทันทีทันใด

คณะแพทย์ได้ออกแถลงการณ์ในเวลาต่อมาว่า เจ้า
พระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก สิ้นพระชนม์ด้วยการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต เมื่อวันที่
๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ น. สิริพระชนมายุ
ได้ ๑๐๐ พรรษา กับ ๒๑ วัน

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้เชิญพระศพจาก
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย มายังพระตำหนักเพ็ชร
วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ ณ พระ

ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเชิญพระศพประดิษฐานใน
พระโกศกุดั่นใหญ่ ภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้าปิด
ทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่ม
ตาดทองดอกไม้งาม และเทียนไฟฟ้ารายรอบพระโกศบนพระแท่น
แว่นฟ้าทั้งสองชั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ ทั้งกลางวันและ
กลางคืน พร้อมทั้งมีพระโคมย่ายามถวายพระศพ เป็นเวลา ๗ วัน
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศลสวดตมวาร (๓๐ -
๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖) ปิณญาตมวาร (๑๑ - ๑๒ ธันวาคม
๒๕๕๖) และสตมวาร (๓๐ - ๓๑ มกราคม ๒๕๕๗) ถวาย
พระศพตามราชประเพณีโดยลำดับ

นับแต่ได้เชิญพระศพประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร วัด
บวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมา
ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้นำประเทศ บุคคลทูตประเทศต่างๆ และ
องค์กรศาสนา พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชน ทั้งภายในประเทศและต่าง
ประเทศ มาถวายสักการะเคารพพระศพอย่างเนืองแน่นอย่างมิเคย
ปรากฏมาก่อน อาทิ

คณะทูตานุทูตกว่า ๒๓ ประเทศ มาร่วมในการบำเพ็ญพระ
ราชกุศลสวดตมวาร (๗ วัน) ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
พระราชกุศลปิณญาตมวาร (๕๐ วัน) วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๕๖ และ พระราชกุศลสตมวาร (๑๐๐ วัน) วันที่ ๓๐

มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ พระราชทานพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ สำนักวาติกันโดยสภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ประกอบพิธีมิสซาถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ คณะสงฆ์แห่งนิยายเนนบูตชีสุ แห่งประเทศญี่ปุ่น ได้ประกอบพิธีสวดถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ฯพณฯ เซอร์ริงตือปเกย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏาน พร้อมด้วยภริยาและคณะได้มาถวายสักการะเคารพพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ พระมหาคณาจารย์จันทรธรรมสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่จีนนิยาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์จีนได้ประกอบพิธีกึ่งเต็กน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ พระมหาคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อันมนิยาย พร้อมด้วยคณะสงฆ์อันมนิยาย ได้ประกอบพิธีกึ่งเต็กน้อมถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า

วันที่ ๑๗ - ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รัฐบาลอินเดีย โดยรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม ประเทศอินเดีย และ ฯพณฯ เอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย ได้ประกอบพิธีเวียนธูปถวายพระกุศลแด่พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า อย่างเต็มรูปแบบตามลัทธิเวียนธูปแห่งทิเบต

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ คณะสังฆเถรวาทแห่ง
อินโดนีเซีย พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนอินโดนีเซียจำนวนกว่า ๑๐๐
คน ได้บำเพ็ญกุศลถวายพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

นอกจากนี้ ยังมีผู้นำองค์กรทางศาสนาในประเทศต่างๆ
ส่งสารแสดงความอาลัย เนื่องในการสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระ จำนวนมาก อาทิ องค์ทะไลลามะ พระสังฆราช พระ
สังฆนายก องค์การระหว่างประเทศ และองค์กรพุทธศาสนาจาก
นานาประเทศ

กล่าวได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระสังฆมित्र
ของพุทธบริษัททั่วโลกโดยแท้

ถึงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตรงกับวันคล้ายวัน
ประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก ครบ ๑๐๑ ปี และวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๕๗ ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ครบ ๑ ปี
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน
พระบรมราชูปถัมภ์จัดงานบำเพ็ญกุศลถวายแด่เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระ เนื่องใน ๒ วาระนี้ เรียกว่า “งานบำเพ็ญกุศลครบ ๑ ปี
แห่งการสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก” ระหว่างวันที่ ๓ - ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๕๗ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในการนี้ รัฐบาล ศิษยานุศิษย์ และ
พุทธศาสนิกชนได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล

งานบำเพ็ญกุศลเริ่มแต่วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลาเช้า มีการถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ณ ประรำช้างพระตำหนักเพชร แล้วมีการตักบาตรพระภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ณ ถนนพระสุเมรุหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โดยมี ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมด้วย พุทธศาสนิกชนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เสร็จแล้ว ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในนามของพุทธศาสนิกชนทั้งหมดไปวางพวงมาลาถวายสักการะพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี (วันฺณโก) ณ ถิ่นฐานพระตำหนักเพชร จากนั้นไปชมนิทรรศการพระประวัติเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี (วันฺณโก) ณ ตึกสภากาชาด มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

เวลาเพล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลคล้ายวันประสูติถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี (วันฺณโก) โดยมีพระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ พร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรอีก ๑๕๐ รูป

เวลาเย็น คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารและคณะศิษยานุศิษย์ เป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ

ระหว่างวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งตรงกับวันสิ้นพระชนม์ครบ ๑ ปี ได้จัดให้มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คณะศิษยานุศิษย์และประชาชนทั่วไปได้ร่วมในการระลึกถึงพระองค์ท่าน โดยในช่วงระยะเวลานั้น มีการเปิดให้ประชาชนเข้าถวายสักการะ

พระศพ ฯ ร่วมฝังสวดพระอภิธรรมพระศพ โดยมีหนังสือสั่งมาทูลเชิญ และชี้ที่เตียงอ่าน จิตตนคร โดย คุณเพชร พรหมช่วย แจกเป็นที่ระลึกให้ผู้มาร่วมสักการะพระศพฯ ทุกวัน พร้อมเปิดให้ประชาชน เข้าชมและสักการะพระพุทธรูปสำคัญของชาติ ในเขตพุทธาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร ๔ แห่ง

และมีการจัดกิจกรรม “บุปผาวิธานบูชา” คือ การให้ประชาชนร่วมปักดอกบานไม่รู้โรย บนพระรูปเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในอิริยาบถต่างๆ เพื่อแสดงความระลึกถึงพระองค์ท่านอย่างไม่เสื่อมคลาย เสมือนพระองค์ยังคงดำรงอยู่ ตั้งความสำนึกในพระคุณพระองค์ท่านที่อยู่ในความระลึกถึงอย่างไม่เคยเสื่อมคลายไปจากใจ ของคณะศิษยานุศิษย์และประชาชนชาวไทย โดยหลังจากมีการปักภาพเสร็จแล้วจะทำการรวบรวมภาพ เพื่อจัดเป็นนิทรรศการต่อไป

มีการจัดกิจกรรม “ปฏิบัติธรรมสังฆราชบูชา ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” เชิญชวนพุทธศาสนิกชนร่วมสวดพระพุทธรมณฑ์ ฟังพระธรรมเทศนาและปฏิบัติธรรม โดยการนำของพระวิปัสสนาจารย์ สายกรรมฐาน น้อมอุทิศถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร

นอกจากนี้ ในทุกวันเสาร์ และวันอาทิตย์ ตลอดเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ (วันที่ ๓, ๔, ๕, ๑๑, ๑๒, ๑๘, ๑๙, ๒๓ และ ๒๔ ตุลาคม) ได้จัดให้มีกิจกรรมการอ่านบทเสภา และบทกลอน ในพระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่พระองค์ได้ทรงนิพนธ์ไว้ จำนวนมากกว่าร้อยบท ซึ่งยังไม่เคยได้รับการเผยแพร่มาก่อน

โดยผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมจะเป็นผู้อ่านบทร้อยกรองดังกล่าว
ทุกวันเสาร์และอาทิตย์ก่อนการเริ่มพิธี “ปฏิบัติธรรมสังฆราชบูชา
ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” เวลา ๑๖.๐๐ น.

อนึ่งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีได้ประดิษฐ์
พวงมาลาขนาดพิเศษ คือขนาด ๓ เมตร โดยใช้ดอกไม้จำนวน
๑๐๐,๑๐๑ กลีบ (หนึ่งแสนหนึ่งร้อยหนึ่งกลีบ) มีน้ำหนัก ๑๐๑
กิโลกรัม ทั้งนี้ พวงมาลาที่ประดิษฐ์เป็นรูปดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้
ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ช้อนด้วยดอกไม้ประดิษฐ์เป็น
รูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อันเป็นรูปแบบพิเศษ พุ่มข้าวบิณฑ์มี ๒๑
แฉก สัญลักษณ์แทนวันที่ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระ
พระสังฆราช ๒๑ เมษายน ๒๕๓๒ พื้นตรงกลางพวงมาลา
ถักร้อยด้วยตาข่ายดอกกรัก อันแทนความศรัทธาและจงรักภักดีของ
พุทธศาสนิกชน ด้านล่างประดิษฐ์เป็นรูปช้างสามเศียรมีความหมาย
แทนพระสฤต “คชวัตร” บนเศียรข้างเทินด้วยพานพุ่มรูปดอกบัว
สัญลักษณ์แห่งอามิสบูชา เหนือพานพุ่มประดิษฐานอักษรพระนาม
ย่อ ญสส. อักษรพระนามสมเด็จพระสังฆราช ด้านล่างประดับ
ด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ มีพวงดอกไม้แบบราชสำนัก พร้อมประดิษฐ์
ดอกไม้ “บัวสี่เหล่า” เพื่อประดับหน้าพระโกศ โดยคณาจารย์และ
นักศึกษา สาขาเทคโนโลยีงานประดิษฐ์สร้างสรรค์ คณะเทคโนโลยี
คหกรรมศาสตร์

ที่ตึกมนุษยนาถ เปิดพิธีพิธีภัณฑ์เจ้าอาวาสทุกพระองค์
ของวัดบวรนิเวศวิหาร และที่โถงตึกมนุษยนาถ ได้จัดกิจกรรมต่างๆ

อาทิ การแสดงดนตรีเพลงของกลุ่มศิลปินเป็น คีตัญญูลีญา เพื่อรำลึกถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า อีกด้วย

ที่ตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย ภูมิภาควิทยาการ มีการจัดนิทรรศการ “สัมพัจฉรฉนัง ครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์” นิทรรศการครั้งนี้ได้รวบรวมกิจกรรมตลอดระยะเวลา ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์ ตลอดจนจดหมายเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ เพื่อถ่ายทอดให้ประชาชนได้มีโอกาสได้ร่วมรับรู้ถึงความสำนึกในพระเมตตาคุณ พระกรุณาธิคุณ ที่ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้มีโอกาสมาร่วมแสดงอาลัยต่อพระองค์ท่าน และในนิทรรศการครั้งนี้ ได้มีการเปิดตัวภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง “เมืองนิรมิต แห่งจิตตนคร” ในรูปแบบใหม่ทันสมัย น่าตื่นตาตื่นใจ โดยการจัดทำเป็นโรงภาพยนตร์ เลี้ยงเซอร์ราวด์ ที่ดำเนินการผลิตโดย “คณะเมืองนิรมิต แห่งจิตตนคร” ซึ่งเป็นคณะจิตอาสาที่ร่วมกันสร้างสรรคขึ้น เพื่อถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังได้จัดทำหนังสือการ์ตูน พร้อมจัดพิมพ์เป็นหนังสือแจกแก่ผู้เข้าชม จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ ครบ ๑ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลครบ ๑ ปี แห่งการสิ้นพระชนม์ถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า เริ่มแต่วันที่ ๒๓ ตุลาคม เวลาเย็น มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำหนึ่ง แล้วพระสงฆ์ ๒๐ รูป สวดมาติกา สดับปกรณ์ เวลาค่ำ คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารและคณะ

อุบาสกอุบาสิกา จัดให้มีการสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ

วันที่ ๒๔ ตุลาคม เวลาเช้า พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูปมนต์ จบแล้วถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธรูปมนต์ และพระภิกษุสามเณรอีก ๑๕๐ รูป โดยมี ฯพณฯ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธี

ตอนบ่าย มีพิธีมอบทุนส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แก่สำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศที่มีการจัดการศึกษาดีเด่น ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ของมูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักเพชรด้วย โดยสมเด็จพระวันรัต รักษาการเจ้าอาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นประธานในพิธี

ตอนเย็น มีการสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ แล้วพระสงฆ์ วัดบวรนิเวศวิหารสวดพระพุทธรูปมนต์ถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าฯ ณ พระตำหนักเพชร

วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่ประชุมสุดยอดชาวพุทธโลก ประกอบด้วยพระราชาธิบดี ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางพระพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญของโลกจาก ๔๑ ประเทศ ได้ร่วมประกอบพิธีสวดมนต์ถวายพระกุศล และเทิดพระเกียรติแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ พระประมุขสูงสุดแห่งพุทธศาสนาโลก ณ วิหารแห่งวัดเนรมิตชีสุ เมืองกาโต จังหวัดคิโงะ ประเทศญี่ปุ่น